

บทนำ

ความเป็นมาของโครงการ

จากวิกฤตการณ์เศรษฐกิจเมื่อปี 2540 ประเทศไทยยังคงสามารถรักษาความสงบไว้ได้ และผ่านพ้นวิกฤตมาได้ตามลำดับ ก็เนื่องจากรากฐานทางเศรษฐกิจในระดับชุมชนชนบท เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจไทย ไทยจึงไม่ล้มเพราะมีเศรษฐกิจภาคเกษตรค้ำอยู่ แต่ไทยก็ฟื้นตัวช้า เนื่องจากความเข้มแข็งของธุรกิจชุมชนมีไม่เพียงพอ การฟื้นฟูเศรษฐกิจให้ขยายตัวต่อไป จึงต้องคำนึงถึงความมั่นคงในการเจริญเติบโตไปในระดับที่ไม่ให้แตกต่างกันมากนัก ระหว่างเศรษฐกิจเชิงธุรกิจอุตสาหกรรม และธุรกิจชุมชน

ธุรกิจชุมชน อันเป็นเศรษฐกิจในระดับรากฐาน การดำเนินงานประกอบด้วยองค์ประกอบหลายด้าน ในทำนองเดียวกับธุรกิจอุตสาหกรรม กล่าวคือ ประกอบด้วยการผลิต การจำหน่าย การจัดการด้านทุน-ทรัพยากร และการประเมินผลการประกอบการ เป็นที่สังเกตว่าการที่ธุรกิจชุมชนไม่เข้มแข็งเท่าภาคธุรกิจอุตสาหกรรมนั้น อาจเนื่องจากความเข้มแข็งในองค์ประกอบเหล่านี้

ในช่วงสองปีที่ผ่านมา ชุมชนต่าง ๆ ได้ตื่นตัวที่จะพัฒนาธุรกิจชุมชนขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน ด้วยข้อตกลงการค้าเสรี ก็ทำให้ระดับของการแข่งขันในการประกอบการยกสูงขึ้นไปอีก อีกทั้งการขยายการลงทุนของกลุ่มทุนจากเมืองหลวงและจากเมืองใหญ่ เข้ามายังภูมิภาคและท้องถิ่น ธุรกิจหลายชุมชนเริ่มเผชิญกับความไม่สามารถในการแข่งขัน ซึ่งชุมชนอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบในหลายด้าน ด้วยลำพังความได้เปรียบว่าเป็นธุรกิจของชุมชนเพียงเท่านั้น คงไม่พอสำหรับการที่จะยืนหยัดพัฒนาต่อไป

จากอุทธานุภาพที่ยกมาสองประการข้างต้น จะเห็นได้ว่า ความมั่นคงของเศรษฐกิจของชาติ จะยืนอยู่ได้ก็ด้วยขาสองข้าง คือข้างหนึ่งเป็นเศรษฐกิจระดับอุตสาหกรรม อีกข้างหนึ่งคือเศรษฐกิจชุมชน และการที่เศรษฐกิจชุมชนจะสามารถยืนหยัดอยู่ได้ ก็ต้องมีการพัฒนาองค์ประกอบในการดำเนินการให้เข้าสู่ระดับการแข่งขันสากลได้

ด้วยความตระหนักในปรากฏการณ์ ดังกล่าว คณะวิจัยจึงเห็นว่าควรจะได้มีการศึกษาวิจัย เพื่อให้ทราบว่ามีปัจจัยองค์ประกอบใดของธุรกิจชุมชนอยู่ในสถานะเช่นใด และหากพบ

ความอ่อนแอที่ปัจจัยด้านใด คณะผู้วิจัยก็จะได้ทดลองสร้างตัวแบบในการถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านนั้นแก่ชุมชน เพื่อพัฒนาให้ธุรกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถยืนหยัดอยู่ได้ในสถานการณ์แข่งขันระดับสากล

ในปีงบประมาณ พ.ศ.2545 โครงการจัดตั้งวิทยาเขตสุราษฎร์ธานี ได้ดำเนินงาน “โครงการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งและเศรษฐกิจฐานราก” ตามนโยบายของรัฐบาล โดยได้ดำเนินการที่ ตำบลบ้านยาง อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการดำเนินงาน ได้ผลสำเร็จตรงตามวัตถุประสงค์ ที่สำคัญคือเสริมสร้างเครือข่ายระหว่างสถาบันอุดมศึกษากับชุมชน มีการปรับกระบวนการทัศนในการพัฒนา และสร้างความร่วมมือระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ในชุมชน โดยเฉพาะพัฒนาการของการรวมกลุ่มกิจกรรมของชุมชน แต่การดำเนินงานของโครงการดังกล่าว ได้เว้นการศึกษาพัฒนากิจกรรม “ร้านค้าชุมชน” ทั้งที่ในกิจกรรมของกลุ่มพัฒนาอาชีพกลุ่มต่าง ๆ ต่างพบว่ามีปัญหาด้านการจัดการเชิงธุรกิจ นอกจากนี้ ชุมชนที่เข้าร่วมโครงการฯ ยังมีความปรารถนาที่จะให้มหาวิทยาลัยได้ดำเนินกิจกรรมกับชุมชนต่อไป

ในปีเดียวกัน “โครงการเรียนรู้ร่วมกันสร้างสรรค์ชุมชน” ซึ่งทบวงมหาวิทยาลัยจัดให้มีขึ้น เพื่อให้นักศึกษาได้มีส่วนร่วม และศึกษาเรียนรู้ชุมชนด้วยตนเอง โครงการนี้วิทยาลัยตาปีได้เข้าร่วมด้วย โดยลงในพื้นที่ตำบลบ้านทำเนียบ อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี จากการเข้าไปในชุมชนพบว่า ชุมชนนี้เป็นพื้นที่ที่มีเส้นทางคมนาคมสะดวก เป็นจุดเชื่อมโยงการคมนาคมและการค้าขายกับชุมชนอื่น ๆ (รวมทั้งชุมชนบ้านยาง) จัดได้ว่าเป็นศูนย์การกระจายสินค้าของอำเภอคีรีรัฐนิคม

คณะวิจัยโครงการวิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชนนี้ เชื่อว่าเทคโนโลยีและความรู้ด้านการบริหารจัดการเชิงธุรกิจ จะเป็นรากฐานที่สำคัญประการหนึ่งของการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง จึงได้เสนอโครงการนี้ขึ้น และเลือกดำเนินการกับชุมชนซึ่งโครงการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งและเศรษฐกิจฐานรากและโครงการเรียนรู้ร่วมกันสร้างสรรค์ชุมชน ได้ดำเนินการเมื่อปีที่แล้วเป็นการต่อยอดการพัฒนาชุมชนต่อไป

การพัฒนาธุรกิจชุมชน

ธุรกิจชุมชนเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจสังคม โดยมีลักษณะเฉพาะโดยมุ่งหมายที่กิจกรรมที่เกื้อกูลและเหมาะสมต่อวิถีชีวิตของชุมชน ดำเนินการโดยองค์กรชุมชน ซึ่งก็คือประชาชนหรือชมรมซึ่งมารวมตัวกันทำกิจกรรมด้วยความสมัครใจ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาพัฒนาเศรษฐกิจ รวมถึงสังคมและสิ่งแวดล้อม

ความเป็นลักษณะเฉพาะที่เห็นชัดที่สุด คือการมารวมกลุ่มกันด้วยความสมัครใจ และทำกิจกรรมที่เกื้อกูลกัน การดำเนินการสมาชิกทุกคนจึงได้มีส่วนร่วม ตั้งแต่การกำหนดทิศทางการปฏิบัติงาน จนถึงการแบ่งปันผลประโยชน์ กิจกรรมที่ทำก็จะมีผลแตกต่างและสัมฤทธิ์ผลต่างไปตามความสามารถและทักษะของสมาชิก

โดยที่ประเทศไทยมีประชากรส่วนใหญ่ในภาคการเกษตร ซึ่งมีลักษณะการดำรงชีวิตแบบพึ่งพากัน มีการทำการผลิตตามฤดูกาล การรวมกลุ่มของชุมชนเพื่อการแปรรูปผลผลิตที่ทำได้มาก หรือเพื่อดำเนินการด้านสวัสดิการจึงเกิดขึ้น ซึ่งในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจก็ได้พิสูจน์แล้วว่า เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ที่สร้างความมั่นคงแก่ชุมชน

แต่โดยการรวมกลุ่มของธุรกิจชุมชน มักจะเป็นการจัดตั้งแบบไม่เป็นทางการ ดำเนินการโดยอาศัยประสบการณ์ ทักษะของสมาชิกในกลุ่ม ธุรกิจชุมชนจำนวนมากจึงมักขาดการจัดตั้งและวิธีการดำเนินงานที่ดี อีกทั้งการดำเนินงานก็จะต้องทำโดยความเห็นของสมาชิกทั้งหมด ดังนั้นการพัฒนารัฐกิจชุมชน จึงต้องคำนึงถึงปัจจัยหลัก นั่นคือตัวสมาชิกทั้งหมด ให้ได้รับการพัฒนาให้เท่าเทียมกัน กระบวนการวิจัยเพื่อศึกษาวิเคราะห์ให้รู้จักปัจจัยแวดล้อมของธุรกิจ เป็นสิ่งหนึ่งที่จะทำให้รู้ว่า จะพัฒนารัฐกิจชุมชนได้อย่างไร แต่การพัฒนารัฐกิจชุมชนให้ได้ผลจริง จะต้องพัฒนาที่ตัวสมาชิก ดังนั้นกิจกรรมการถ่ายทอดเทคโนโลยี ที่มีผลส่งเสริมการพัฒนารัฐกิจชุมชน จึงต้องจัดให้มีขึ้น และทำที่ระดับของสมาชิก

การพัฒนารัฐกิจชุมชนจึงควรกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาขึ้นจากภายในของสมาชิก จะต้องเริ่มตั้งแต่การรู้จักประมาณตนเองรวมถึงการประเมินสภาพแวดล้อม ปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้ธุรกิจชุมชนสามารถประเมินตนเองได้ก็คือความสามารถในการใช้ข้อมูลกับสถานการณ์ต่าง ๆ ดังนั้นในโครงการวิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชนนี้ จึงได้จัดให้มีกิจกรรมที่เป็นการศึกษา ร่วมกันไปพร้อมกับสมาชิกของธุรกิจชุมชน เพื่อให้รู้จักประเมินตนเอง พร้อมกันนั้นก็ถ่ายทอดทักษะด้านการใช้ข้อมูลสารสนเทศโดยคาดหวังว่าการรู้จักตนเองจะทำให้ธุรกิจชุมชนพัฒนาเข้มแข็งต่อไปได้

วัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์ของโครงการนี้คือ การพัฒนาให้ธุรกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง โดยอาจแจกแจงวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

2.1 เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนให้สามารถศึกษาประเมินตนเอง

สถาบันอุดมศึกษากับชุมชน และผู้ประกอบการธุรกิจชุมชน ร่วมกันเรียนรู้เพื่อ
ประเมินตนเอง เกิดความสามารถในการประเมินตนเอง เพิ่มความเข้มแข็งแก่ชุมชน

2.2 เพื่อศึกษาหาปัจจัยที่ทำให้ธุรกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง

ดำเนินการวิจัยในปัญหาของชุมชนอันเกี่ยวเนื่องกับธุรกิจชุมชน ให้ได้องค์ความรู้
ถึงเหตุที่จะทำให้ธุรกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง

2.3 เพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการจัดการให้แก่ธุรกิจชุมชน

นำความรู้และเทคโนโลยีด้านการจัดการเพื่อแก้ปัญหาของธุรกิจชุมชน ถ่ายทอดสู่
ชุมชนอย่างเป็นระบบ

2.4 เพื่อสร้างเครือข่ายทางวิชาการระหว่างมหาวิทยาลัยในภูมิภาค และสร้าง

นักวิจัยใหม่

สถาบันอุดมศึกษาในภูมิภาคเกิดการร่วมมือในการวิจัย พัฒนาประสบการณ์
วิจัยร่วมกัน เพิ่มโอกาสการวิจัยแก่นักวิจัยรุ่นใหม่ เกิดเครือข่ายทางวิชาการ